

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІВ В КОНТЕКСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Мар'яна Буйняк

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
E-mail: maryana.buinyak@gmail.com

Міжнародна практика впровадження інклюзивної освіти, яка реалізується з 1960-х рр. й до сьогодні, характеризується довгостроковою стратегією, послідовністю, безперервністю і комплексним підходом до її реалізації. Аналіз зарубіжного досвіду засвідчує, що розвиток інклюзивної освіти пройшов декілька етапів: від подолання негативних суспільних стереотипів і формування громадянської позиції, спрямованої на реалізацію права на освіту дітей з інвалідністю, до розробки нормативно-правових актів та організаційно-методичних засад реалізації цього права. Тільки після цих етапів й відбувся перехід до практичної реалізації концептуальних ідей інклюзивної освіти [1].

Практична реалізація концепції інклюзивної освіти передбачає, в першу чергу, створення інклюзивної культури закладу освіти, яка пов'язана з прийняттям шкільною спільнотою цінностей інклюзії, утвердженням позитивного, толерантного, позбавленого упередженості, ставлення до учнів з ООП, розумінням необхідності підтримки індивідуальності, реалізації потреби в розвитку кожної дитини незалежно від її «стартових» можливостей» та особливостей [1; 2].

Інклюзивна культура в аспекті професійної педагогічної діяльності є складовою педагогічної культури вчителя і визначається вченими як «інтегративна особистісна якість, що сприяє засвоєнню цінностей і технологій інклюзивної освіти, інтегрує систему знань, умінь, соціально-особистісних і професійних компетентностей, які дозволяють педагогу ефективно працювати в умовах інклюзії [2].

На часі Україна знаходиться на шляху розбудови інклюзивної освіти і, не зважаючи на набутий позитивний досвід, ідея інклюзії й досі викликає суперечливі думки з боку науковців і практиків, а проблеми, пов'язані з її запровадженням, є об'єктом дослідження цілого ряду дослідників як у нашій країні, так і за її межами.

У сучасній спеціальній педагогічній та психологічній літературі є значна кількість наукових праць, присвячених розробці теоретико-методологічних основ інклюзивної освіти, аналізу її переваг та недоліків, побудові різноманітних педагогічних моделей інклюзивного навчання дітей з різними категоріями освітніх потреб (В. Бондар, В. Засенко, А. Колупаєва, С. Миронова, Т. Сак, В. Синьов, Н. Софій, О. Таранченко, В. Тарасун, А. Шевцов, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.). Проблему підготовки педагогів закладів загальної середньої та дошкільної освіти до інклюзивного навчання дітей з ООП у своїх працях розглядали М. Буйняк, В. Гладуш, В. Коваленко, А. Колупаєва, І. Кузава, Н. Софій, О. Таранченко та ін. Особливості підготовки здобувачів вищої освіти до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього простору висвітлено у дослідженнях І. Демченко, З. Ленів, О. Мартинчук, В. Синьова, М. Шеремет, Д. Шульженко та ін.

Всі науковці поділяють думку, що одним із найбільш суттєвих бар'єрів інклюзивного навчання є психологічна та методична неготовність педагогів закладів загальної середньої (далі – ЗЗСО) та дошкільної освіти (далі – ЗДО), яка перешкоджає ефективному здійсненню педагогічної діяльності та створенню інклюзивного освітнього середовища. Саме тому формування інклюзивної компетентності педагогів є пріоритетним завданням як в Україні, так і за її межами. Головним викликом у підготовці вчителів на сучасному етапі є переосмислення інклюзивних компетентностей у межах, які є ширшими за методичні уміння і навички, орієнтація на індивідуальні потреби учнів та партнерську співпрацю з ними [3].

Європейське агентство з особливих потреб та інклюзивної освіти розробило профіль вчителів інклюзивних закладів і виокремило чотири основні цінності в їхній професійній діяльності:

1. Цінування різноманітності учнів – різниця між учнями розглядається як ресурс та переваги для освіти.

2. Підтримка всіх учнів – викладачі мають великі очікування щодо досягнень усіх учнів.

3. Робота з іншими – співпраця та робота в команді є важливими підходами для всіх учителів.

4. Постійний персональний і професійний розвиток – викладання є навчальною діяльністю, і викладачі беруть на себе відповідальність за власне навчання протягом усього життя [3].

В Україні проблема підготовки педагогічних кадрів для роботи в інклюзивних закладах також є важливим напрямом освітньої політики. Підтвердженням цього є низка нормативно-правових документів (Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти та ін.), у яких на законодавчому рівні затверджено право на здобуття освіти дітьми з ООП та визначено механізми і шляхи його реалізації.

Запровадження інклюзивного навчання в ЗЗСО та ЗДО змінило й вимоги до сучасного педагога, відповідно до яких він має мати високий рівень компетентності не тільки у сфері навчання і виховання дітей з типовим розвитком, а й надавати якісні освітні послуги дітям з ООП у загальноосвітньому просторі, забезпечуючи індивідуальні освітні потреби кожного учня [1; 2; 4].

У зв'язку із цим, підготовка висококваліфікованих педагогічних кадрів для роботи в інклюзивних закладах на сучасному етапі здійснюється у двох напрямках: підвищення кваліфікації вчителів початкових класів та вчителів-

предметів, які вже працюють в інклюзивних закладах та підготовка здобувачів вищої освіти у ЗВО.

Міністерством освіти і науки України здійснено заходи, спрямовані на реалізацію вищевказаних напрямів. Зокрема, МОН України було ініційовано обов'язкове включення модулю з інклюзії в програми курсів підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітньої підготовки інклюзивних закладів.

Не менш важливим аспектом підготовки педагогів для роботи в закладах інклюзивної освіти є формування інклюзивної компетентності у здобувачів вищої освіти, які навчаються за галуззю знань 01 Освіта / Педагогіка. Адже саме вони, по закінченні ЗВО, підуть працювати в інклюзивні заклади дошкільної та загальної середньої освіти, інклюзивно-ресурсні центри, що вимагатиме не тільки знань, умінь і навичок навчання дітей з різними категоріями освітніх потреб, а й навичок ефективної взаємодії з ними. Всі означені процеси зумовили необхідність зміни концептуальних підходів до підготовки майбутніх педагогів. Саме тому, на сучасному етапі, в Державні стандарти вищої освіти України за галуззю знань 01 Освіта / Педагогіка спеціальностями 012 Дошкільна освіта, 013 Початкова освіта, 014 Середня освіта (за предметними спеціалізаціями), 016 Спеціальна освіта у перелік спеціальних (фахових, предметних) компетентностей та результатів навчання введено такі, що стосуються навчання й охорони здоров'я дітей з ООП, а отже, передбачають формування саме інклюзивної компетентності [5; 6; 7]. Також з цією метою до навчальних планів підготовки фахівців за вищезазначеними спеціальностями введено для вивчення модуль «Основи корекційної педагогіки» (у складі освітньої компоненти «Педагогіка») та освітні компоненти «Основи інклюзивної освіти», «Педагогіка інклюзивної освіти» (або «Основи інклюзивної педагогіки»), які є обов'язковими або вибірковими в залежності від специфіки спеціальності.

У затвердженому 2020 р. професійному стандарті за професіями «Вчитель початкових класів закладів загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом

молодшого спеціаліста)» інклюзивну компетентність визначено як одну з обов'язкових фахових компетентностей сучасного вчителя [8].

Всі ці процеси є відображенням освітньої політики держави та суспільних тенденцій, які спрямовані на подолання упередженості щодо осіб з ООП та реалізації їхнього права освіти. На нашу думку, формування інклюзивної компетентності педагогів, в тому числі й психологічної готовності до навчання дітей з особливими освітніми потребами, є першочерговим завданням для формування інклюзивної культури закладу освіти та створення інклюзивного освітнього середовища, яке відповідало б потребам та можливостям всіх учнів.

Список використаних джерел:

1. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка, 2016. 164 с.
2. Буйняк М. Г. Формування психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.08. Київ, 2019. 322 с.
3. Головіна О. Професійна підтримка вчителів в інклюзії: європейський досвід. 2020. URL: <https://nus.org.ua/articles/profesijna-pidtrymka-vchyteliv-v-inklyuziyi-yevropejskyj-dosvid/> (дата звернення: 19.05.2023).
4. Мартинчук О. В. Сучасні вимоги до професійної діяльності вчителя початкової школи в умовах інклюзивного навчання. *Вісник психології і педагогіки* : зб. наук. пр. Київ, 2014. Вип. 16. URL: <http://www.psyh.kiev.ua/> (дата звернення: 19.05.2023).
5. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 012 Дошкільна освіта першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti> (дата звернення: 19.05.2023).
6. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti> (дата звернення: 19.05.2023).
7. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 014 Середня освіта (за предметними спеціалізаціями) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. URL: <https://www.megu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/014-Sered.osv.bak.pdf> (дата звернення: 19.05.2023).
8. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладів загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: <https://osvita.ua/school/reform/78707/> (дата звернення: 19.05.2023).